

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

УДК 340.115

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2026.1.15>

ТЕОРІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ПІЗНАННЯ ПРАВА

Білозьоров Євген Вікторович,

orcid.org/0000-0002-7824-6786

кандидат юридичних наук, доцент,

заступник директора інституту з освітньої та науково-дослідної діяльності
навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ

У статті досліджується методологічний потенціал теорії діяльності як основи пізнання права. Акцентовано увагу на тому, що пізнання права потребує використання методологічних засад, які визначають способи пояснення правових явищ та формують відповідну парадигму правопізнання. Відзначено, що тривалий час у правознавстві домінувало уявлення про право передусім як систему нормативних положень, що зумовлювало орієнтацію досліджень на аналіз юридичних текстів і логічну реконструкцію їх змісту. Обґрунтовано, що такий підхід не дозволяє повною мірою пояснити право як складне соціальне явище, оскільки право існує і проявляється у діяльності суб'єктів, спрямованій на створення, інтерпретацію та реалізацію нормативних положень.

Визначено, що використання теорії діяльності як методологічної основи пізнання права дає змогу розглядати право як специфічний різновид соціальної діяльності та змінює дослідницьку інтенцію правових явищ, орієнтуючи її на аналіз процесів взаємодії суб'єктів, у межах яких нормативні положення набувають реального змісту.

Обґрунтовано, що у діяльнісному вимірі право постає як багаторівневе явище, структура якого охоплює діяльність із формування нормативних положень, діяльність із їх інтерпретації та діяльність із їх реалізації. Доведено, що зазначені різновиди діяльності утворюють цілісний процес функціонування права, у межах якого відбувається конкретизація нормативних положень, визначення їх змісту та забезпечення їх фактичної дії.

З'ясовано, що діяльність із формування нормативних положень створює лише загальні моделі правового регулювання, які набувають визначеності у процесі інтерпретації та остаточно конкретизуються у діяльності з їх реалізації. Обґрунтовано, що інтерпретація та реалізація нормативних положень виступають самостійними рівнями існування права, які перебивають у постійному взаємному впливі з діяльністю із формування нормативних положень.

Зроблено висновок, що діяльнісний підхід створює методологічні передумови для формування цілісного уявлення про право як процес взаємопов'язаної діяльності, у межах якого нормативні положення набувають змісту та забезпечується їх фактична дія.

Ключові слова: діяльнісний підхід, інтерпретація права, методологія правознавства, пізнання права, право, реалізація права, теорія діяльності.

Bilozorov Yevhen. The Activity Theory as a Methodological Basis for the Cognition of Law

The methodological potential of activity theory as the basis for understanding law is examined in the article. Emphasis is placed on the fact that understanding law requires the use of methodological principles determining the ways of explaining legal phenomena and form the corresponding paradigm of legal cognition. It is noted that for a long time, the idea of law primarily as a system of normative provisions dominated in jurisprudence, which led to research being oriented toward the analysis of legal texts and the logical reconstruction of their content. It is argued that this approach does not fully explain law as a complex social phenomenon,

since law exists and manifests itself in the activities of subjects aimed at creating, interpreting, and implementing normative provisions.

It has been determined that the use of activity theory as a methodological basis for understanding law makes it possible to consider law as a specific type of social activity and changes the research intention of legal phenomena, directing it towards the analysis of the processes of interaction between subjects, within which normative provisions acquire real content.

It is substantiated that in the activity dimension, law appears as a multi-level phenomenon, the structure of which covers activities related to the formation of normative provisions, their interpretation, and their implementation. It is proven that these types of activities form a holistic process of the functioning of law, within which normative provisions are specified, their content is determined, and their actual effect is ensured.

It has been established that the activity of forming normative provisions creates only general models of legal regulation, which become definite in the process of interpretation and are finally specified in the activity of their implementation. It has been substantiated that the interpretation and implementation of normative provisions are independent levels of the existence of law, which are in constant mutual influence with the activity of forming normative provisions.

It is concluded that the activity approach creates methodological prerequisites for the formation of a holistic view of law as a process of interrelated activities, within which normative provisions acquire meaning and their actual effect is ensured.

Key words: *activity approach, interpretation of law, methodology of jurisprudence, cognition of law, law, implementation of law, activity theory.*

Постановка проблеми. Актуальність вивчення теорії діяльності як методологічного фундаменту сучасної парадигми пізнання правових явищ зумовлена необхідністю оновлення методологічного інструментарію правознавства. Так, сучасна правнича наука функціонує в умовах методологічного плюралізму, що передбачає застосування різноманітних підходів до пояснення правових феноменів та розробку нових концептуальних засобів їх осмислення. При цьому тривалий час традиційні концепції правового пізнання спиралися переважно на нормативістську парадигму, яка трактувала право насамперед як сукупність юридичних приписів, закріплених у нормативних текстах. Такий підхід зумовлював переважання методів аналізу норм та їх змісту, що не забезпечує комплексного пояснення права як складного соціального явища. З огляду на означене постає потреба в методологічному переосмисленні правових досліджень та формуванні нових теоретичних моделей пізнання права.

Одним із перспективних напрямів такого переосмислення виступає теорія діяльності, яка дозволяє розглядати право через призму активності суб'єктів права, забезпечуючи тим самим більш адекватне розуміння правових процесів. Діяльнісний підхід дає змогу інтерпретувати право не лише як статичну систему

норм, а як динамічний процес практичної реалізації, взаємодії та комунікації, що відповідає сучасним тенденціям розвитку правничої науки. Водночас, наголосимо, що у правознавстві теорія діяльності досі не набула статусу предмета комплексного методологічного аналізу, хоча й визнається одним із потенційних засобів пізнання правових явищ. Недостатня теоретична опрацьованість її місця в структурі сучасної парадигми правового пізнання зумовлює необхідність відповідного дослідження.

Таким чином, актуальність означеної теми визначається необхідністю розвитку методології правознавства, потребою подолання обмеженості нормативістського підходу до пізнання права, значним евристичним потенціалом теорії діяльності для пояснення правових явищ, недостатньою розробленістю діяльнісного підходу як основи сучасної парадигми пізнання права.

Метою дослідження полягає в обґрунтуванні теорії діяльності як методологічної основи пізнання права шляхом розкриття діяльнісного виміру права та визначення його як багаторівневого процесу взаємопов'язаної діяльності з формування нормативних положень, їх інтерпретації та реалізації.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика методологічних засад пізнання права посідає важливе місце

у сучасній теорії та філософії права. У наукових дослідженнях вітчизняних і зарубіжних авторів значну увагу приділено обґрунтуванню різних підходів до розуміння права та визначенню методологічних засобів його пізнання. Розглядаються нормативістські, соціологічні, антропологічні, аксіологічні та інші підходи, кожен із яких пропонує власну дослідницьку парадигму правових явищ.

Серед українських науковців цю проблематику досліджувати такі науковці як С. Гусарев, М. Кельман, М. Козюбра, А. Кучук, П. Рабінович, І. Сердюк та ін.

Значний внесок у дослідження методологічних проблем правопізнання зробили такі вчені, як Г. Кельзен [1], Х. Гарт [2], Л. Фуллер [3], Р. Алексі [4], у працях яких розроблено різні концепції розуміння права та визначено методологічні засади його дослідження. У межах цих підходів право осмислюється відповідно як нормативна система, соціальний інститут або ціннісно обґрунтований порядок, що дозволило значно розширити уявлення про предмет правничої науки. Разом із тим зазначені концепції лише частково враховують діяльнісний вимір права, який залишається недостатньо розкритим на рівні теорії права.

Важливе значення для формування діяльнісного підходу мають дослідження теорії діяльності, насамперед відзначимо монографію «Дія права», у якій відображено саме функціональний аспект права [5] та дослідження «Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти» [6] і «Загальнотеоретичний аналіз правової діяльності (в контексті дослідження функційної частини правової системи)» [7], у яких фактично застосовано положення теорії діяльності до аналізу правничої діяльності, що створює методологічні передумови для застосування діяльнісного підходу у правознавстві.

Окремі аспекти діяльнісного підходу до розуміння права знайшли відображення і в юридичних дослідженнях, у яких право розглядається як форма соціальної діяльності [8–9]. У цих роботах акцентовано увагу на процесуальному характері права, взаємозв'язку правових норм і практики їх реалізації, ролі суб'єктів

у формуванні правової реальності. Водночас діяльнісний підхід зазвичай використовується як допоміжний методологічний засіб і не розглядається як самостійна основа пізнання права.

Незважаючи на наявність значної кількості досліджень, присвячених методології правознавства та окремим аспектам діяльнісного підходу, питання про теорію діяльності як методологічну основу парадигми пізнання права не отримало належного теоретичного опрацювання.

Виклад основного матеріалу. Пізнання права, як відомо, передбачає використання певних методологічних засад, які визначають способи пояснення правових явищ та межі їх наукового осмислення [10, с. 10–11]. Методологічні підходи до пізнання права формують відповідну парадигму правопізнання, що задає загальні уявлення про природу права, його структуру та способи дослідження.

Відзначимо, що аналіз розвитку держави та права дозволяє стверджувати, що у межах різних історичних етапів розвитку правознавства домінували різні дослідницькі орієнтації, однак тривалий час визначальним залишалося уявлення про право передусім як систему нормативних положень. Така орієнтація зумовлювала зосередження уваги на аналізі юридичних текстів і логічній «реконструкції» нормативного змісту права.

Разом із тим право не може бути адекватно пояснене лише як сукупність нормативних приписів. Право існує і проявляється у процесі діяльності суб'єктів, спрямованої на створення, тлумачення та реалізацію нормативних приписів. Саме діяльність становить ту форму, в якій право набуває реального існування і стає доступним для наукового пізнання. У зв'язку з цим виникає необхідність використання теорії діяльності як методологічної основи пізнання права.

Теорія діяльності виходить із положення про те, що людська діяльність є універсальним способом взаємодії людини зі світом і основною формою існування соціальної реальності. Застосування цієї теорії до пізнання права передбачає, що право розглядається не лише як результат нормативного регу-

лювання, а як специфічний вид соціальної діяльності. Означений підхід дозволяє інтерпретувати право через систему взаємопов'язаних дій суб'єктів, спрямованих на досягнення юридично значущих результатів.

Як ми вже наголошували «теорія діяльності розглядає право не лише як систему норм, а як процесуальний феномен, що реалізується у правозастосовній, правотворчій та правореалізаційній діяльності. Такий підхід до сприйняття правових явищ дозволяє вийти за межі нормативістського трактування права та врахувати його функціональну природу» [11].

Використання теорії діяльності як методологічної основи парадигми пізнання права дозволяє змінити дослідницьку інтенцію правових явищ. Якщо нормативістський підхід орієнтується передусім на аналіз юридичних текстів, то діяльнісний підхід зосереджує увагу на процесах взаємодії суб'єктів, у межах яких право набуває реального змісту, що дає змогу розглядати право як динамічне явище, яке постійно відтворюється у діяльності людей і державних інституцій.

На відміну від попередніх наших досліджень методологічного потенціалу діяльнісної теорії, у цьому ми акцентуємо увагу на тому, що у діяльнісному вимірі право постає як багаторівневе явище, що включає діяльність із формування нормативних положень, діяльність із їх інтерпретації та діяльність із їх реалізації. Усі наведені різновиди діяльності взаємопов'язані та утворюють цілісний процес функціонування права. Саме в межах цього процесу відбувається конкретизація нормативних положень, визначення їх змісту та забезпечення їх фактичної дії.

У діяльнісному вимірі багаторівневості права зумовлена тим, що право формується і функціонує не як одномоментний результат встановлення нормативних положень, а як послідовний і взаємопов'язаний процес різних видів діяльності, кожен з яких виконує специфічну роль у забезпеченні існування права. Відповідно діяльність із формування нормативних положень, діяльність із їх інтерпретації та діяльність із їх реалізації становлять не ізольовані стадії,

а взаємозалежні рівні єдиного процесу, в межах якого право набуває свого змісту та реального значення.

Вважаємо, що діяльність із формування нормативних положень створює лише загальні орієнтири правового регулювання, які мають абстрактний характер і не можуть безпосередньо визначати поведінку у конкретних ситуаціях. Так, нормативні положення за своєю природою є узагальненими моделями можливих відносин і тому передбачають необхідність подальшого уточнення. У цьому сенсі формування нормативних положень не завершує процес існування права, а лише створює його початковий рівень, що визначає межі подальшої діяльності.

Наступним рівнем є діяльність із інтерпретації нормативних приписів, у межах якої відбувається визначення їх змісту через співвіднесення загальних нормативних формулювань із конкретними обставинами. Водночас, слід наголосити, що інтерпретація не зводиться до простого з'ясування змісту нормативних положень, оскільки передбачає їх осмислення в контексті певної правової ситуації й саме в процесі інтерпретації встановлюється смисловий обсяг нормативних положень, уточнюються межі їх застосування та визначаються можливі способи їх реалізації. Відтак, інтерпретаційна діяльність виступає необхідною ланкою між абстрактними нормативними положеннями та конкретними актами їх реалізації.

Особливістю діяльнісного підходу є те, що інтерпретація розглядається не як допоміжний елемент правового регулювання, а як самостійний рівень існування права, без якого нормативні положення залишалися б лише потенційними можливостями регулятивного впливу. Інтерпретація забезпечує перехід від нормативної визначеності до практичної визначеності, перетворюючи загальні положення на конкретні орієнтири діяльності й у цьому аспекті згадаємо для прикладу практику Європейського суду з прав людини.

Завершальним рівнем виступає діяльність із реалізації нормативних положень, у межах якої право набуває фактичного існування у конкретних діях суб'єктів. Саме на цьому рівні відбувається остаточна конкретизація нормативних поло-

жень, оскільки їх зміст визначається через прийняття індивідуальних рішень, а також здійснення конкретних дій. При цьому реалізація нормативних положень є не лише «технічним виконанням» наперед визначених вимог, а передбачає вибір способу дії в межах нормативно визначених можливостей. І у цьому сенсі діяльність із реалізації також має творчий характер і впливає на подальше розуміння змісту нормативних положень.

На нашу думку, важливе значення має те, що зазначені рівні діяльності перебувають у постійному взаємному впливі. Так, діяльність із інтерпретації та реалізації норм права не лише спирається на нормативні положення, а й зумовлює їх подальший розвиток і уточнення, а результати інтерпретаційної та практичної діяльності виявляють недосконалість або неповноту нормативних положень, що зумовлює необхідність їх подальшого формування та зміни. Унаслідок цього діяльність із формування нормативних положень не може розглядатися як початковий і завершений етап існування права, оскільки вона постійно відтворюється під впливом інтерпретаційної та практичної діяльності.

Таким чином, у діяльнісному вимірі особливого значення набуває також процес конкретизації нормативних положень, який охоплює всі рівні функціонування права; конкретизація розпочинається вже на рівні формування нормативних положень, коли здійснюється узагальнення певних типових ситуацій, продовжується на рівні інтерпретації через уточнення їх змісту та завершується на рівні реалізації, де нормативні положення набувають індивідуалізованого характеру. Розуміння права як багаторівневої діяльності дозволяє пояснити його внутрішню цілісність: незважаючи на відмінності між діяльністю із формування нормативних положень,

їх інтерпретацією та реалізацією, усі вони спрямовані на досягнення єдиного результату – забезпечення упорядкованості суспільних відносин шляхом використання нормативних засобів. Саме ця спрямованість зумовлює їх функціональну єдність і дозволяє розглядати право як цілісний процес діяльності, у межах якого нормативні положення набувають змісту та забезпечується їх фактична дія.

Висновки. Проведене дослідження доводить, що теорія діяльності як методологічна основа парадигми пізнання права забезпечує більш цілісне та адекватне пояснення правових явищ порівняно з іншими підходами. Діяльнісний підхід акцентує увагу на процесуальних аспектах права, інтерпретуючи його як динамічне явище, що постійно формується та відтворюється через взаємопов'язану діяльність суб'єктів правових відносин.

У діяльнісному вимірі право постає багаторівневою структурою, яка включає формування норм, їх інтерпретацію та реалізацію. Наведені рівні утворюють єдиний процес функціонування права, забезпечуючи конкретизацію, з'ясування змісту та фактичну дію норм. При цьому кожен рівень не існує ізольовано: формування норм створює загальні моделі, які конкретизуються в інтерпретації та остаточно реалізуються у межах суспільних відносин. Інтерпретація й реалізація є необхідними складовими існування права, що переводять абстрактні приписи в конкретні форми.

Отже, діяльнісний підхід дозволяє розглядати право як цілісний процес взаємопов'язаної діяльності, формуючи нову парадигму пізнання – як багаторівневого процесу формування, інтерпретації та реалізації юридичних приписів, що суттєво розширює пізнавальні можливості теорії права та відкриває перспективи подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кельзен Г. Чисте Правознавство. 3 дод.: Пробл. Справедливості / пер. з нім. О. Мокровольського. Київ: Юніверс, 2004. 496 с.
2. Гарт Х. Л. А. Концепція права. Київ: Сфера, 1998.
3. Фуллер Лон Л. Мораль права / пер. з англ. Н. Комарова. Київ: Сфера, 1999. 232 с.
4. Alexy R. Begriff und Geltung des Rechts. Karl Alber, 2020. 216 s.
5. Дія права: інтегративний аспект : монографія відп. ред. Н.М. Оніщенко. Київ : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2010. 360 с.

6. Гусарев С.Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти. Київ: Знання, 2005. 375 с.

7. Настасяк І.Ю. Загальнотеоретичний аналіз правової діяльності (в контексті дослідження функційної частини правової системи). *Jurnalul juridic national: teorie si practica*. 2018. № 5. С. 24-28. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2018/5/part_1/5.pdf

8. Кучук А.М. Право як лабіринт визначеності: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2025. 128 с.

9. Melkevik Vjarne. Epistemologie juridique et de ja-droit. Paris: Buenos Books International, 2014. 121 p.

10. Кучук А.М., Пекарчук В.М. Методологія правових явищ в умовах сучасного правового дискурсу. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 1 (42). С. 9–12. DOI: [https://doi.org/10.32837/ryuv.v0i1\(42\).982](https://doi.org/10.32837/ryuv.v0i1(42).982)

11. Білозьоров Є. В. Теорія діяльності як парадигма розуміння права: теоретико-правовий аспект. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2025. №15. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2025-15-01-16>

Дата першого надходження статті до видання: 26.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 08.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)